

Emperyalizm Çerçevesinde Medeniyetler Çatışması

Esra AKAR*

Özet: Bu çalışmada toplumlar tarafından ortaya çıkan medeniyetler ve bu medeniyetler arasındaki çatışmalar neticesinde husule gelen kültürel emperyalizmden bahsedilecektir. Konun amacı, Soğuk Savaş dönemi sona ererken Batı medeniyetinin diğer medeniyetler üzerinde kurduğu nüfuz ve Batı dışı toplumlarının maruz kaldığı kültürel emperyalizmi ortaya koymaktır. 3 Aralık 1989 tarihinde Soğuk Savaşın sona ermesiyle dünyada barışın hâkim olacağı ümidinin doğduğu bir dönemde, etnik ve dinsel ayrımlara dayalı bölgesel çatışmalar vuk’u bulmuştur. Bu gelişmeler neticesinde 21. yüzyılda Huntington’un deyimiyle Batı ve geri kalanlar arasında çıkabilecek çatışmalar dünya siyasetinin eksenini oluşturacaktır. Batı medeniyeti dışında kalan toplumların sahip olduğu kültürel özellikler yok sayılmış, tek bir toplum tipinin yaratılmasına gayret edilmiştir. Bu çalışmada sömürgecilik nedir? Emperyalizm nedir? Tanımları yapılarak her ikisi arasındaki farklar ortaya konulmuştur. Sömürgecilik fikrinin Avrupa kültür ve medeniyeti içerisinde var oluşu üzerinde durulmuştur. Emperyalizmin geçirmiş olduğu süreç üzerinden örnekler verilmiştir. Çalışma yapılırken ilkin konu hakkındaki kaynaklar incelenmiş ve akabinde Batı medeniyetini diğer medeniyetlerden ayıran özellikler çerçevesinde emperyalizmin esasları üzerinde durulmuştur. Bu bildiri hazırlanırken özellikle dönemine damgasını vuran ve halende ciddi bir tartışma konusunu teşkil eden Samuel P. Huntington’un “*Medeniyetler Çatışması ve Yeni Dünya Düzeninin Kurulması*” adlı eseri esas alınmıştır. Bu eserin yanı sıra medeniyetler çatışması ile ilgili birçok tez ve anti tezlerin karşılaştırılması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medeniyetler Çatışması, Kültür, Emperyalizm, Batı Medeniyeti, Batı ve Öteki.

Abstract: In this study, cultural imperialism will be discussed as a result of the conflicts between civilizations and civilizations emerging by societies. The aim of the konun is to expose the influence of Western civilization on other civilizations and the cultural imperialism exposed by non-Western societies at the end of the Cold War period. On December 3, 1989, regional conflicts based on ethnic and religious differences occurred at a time when the hope of peace prevails in the world after the end of the Cold War. As a result of these developments, 21. In the 20th century, as Huntington put it, conflicts between the West and the rest will be the axis of world politics. The cultural characteristics of societies outside Western civilization have been ignored and efforts have been made to create a single type of society. What is colonialism in this study? What is imperialism? The differences between the two were determined by making definitions. The idea of colonialism is focused on the existence of European culture and civilization. Examples are given through the process of imperialism. In the course of the

* Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü 4. Sınıf Öğrencisi
esrakar49@gmail.com

study, the sources on the subject were examined and then, within the framework of the characteristics that distinguish Western civilization from other civilizations, the principles of imperialism were discussed. Samuel P., who marked his period especially when he was preparing this paper, was a serious subject of discussion. Huntington's work “conflict of Civilizations and the establishment of a New World Order” is based on. In addition to this work, many arguments and anti-thesis related to the clash of Civilizations were compared.

Key words: Clash of Civilizations, Culture, imperialism, Western civilization, West and other

Giriş

Sömürge kelimesinin Latince koloni kelimesinin manasıyla aynı olduğu görülmektedir. Bu minvalde 15. yüzyıldan başlayarak Avrupalıların politik, sosyal ve kültürel alanda Avrupa dışında egemenlik kurdukları yeni yerleşim alanları oluşturmaları manasına gelmektedir. Bu tarihten itibaren Avrupalılar denizaşırı bölgelerde hâkimiyet kurma yarışına girmişlerdir. Bu durum kuvvetli olanın zayıf olanı ezerek hâkim olması, akabinde tüm kaynaklarını yağmalaması anlamına gelmekteydi. Görünürde yardım ve medeniyet getirmek bahaneleri taşıyan bu durum yıkım ve yerel kültürleri mahvetmek ve Avrupalıları zengin etmekten başka bir şeye yaramamıştır. Avrupalıların müstemlekeciliği 15. yüzyılda başlasa da 19. yüzyıla kadar bu durum sadece sahillerde ve sahile yakın bazı bölgelerde geçerli olmuştur. Mamafih 19. yüzyıl ve ikinci yarısında kolonileştirme hareketleri Afrika'nın ortalarına kadar ilerlemiştir (Afrah, 2016:74).

Tarihte sömürge kurmak, büyük toprak sahibi olmak, büyük devlet olmanın temel şartı olarak görülmektedir. Endüstrinin gelişmesi, nüfus artışı, hammadde kaynaklarına ve mamûl eşyanın sürülmesi için pazarlara duyulan ihtiyaçlar beraberinde sömürgeciliği getirmiştir. Sömürgeler kurmak suretiyle Avrupa uygarlığını yaymak esas alınmıştır. Kiliselerde bu uygarlığı kendilerine mal ederek, mal yerine inanç dogmaları satmak için sömürgeciliği desteklemişlerdir (Uygur ve Uygur, 2013:275). Öte taraftan sömürgecilik, bir milletin ve devletin başka bir milleti ve ülkeyi kendi devlet milletinin çıkarları doğrultusunda işletmesi, tekeline ve boyunduruğuna alması manasına da gelmektedir. Aynı zamanda sömürgecilik, ülkenin her türlü imkânlarıyla insanların emeğinden yararlanarak kendine maddi ve manevi çıkarlar sağlamasıdır. Sömürgecilik maddi ve manevi çıkarlarla sömürgeci millete tarih boyunca üstün bir imaj çizmiş, onu gerek kendi ve gerekse başkalarının gözünde yüceltmiş ve övünmüş, sömürgeciyi ise aşağılamıştır. Sömürgecilik

faaliyeti bir yandan sömürgeciye gurur ve manevi zevk kaynağı olurken, sömürgeci ise derin bir aşağılık duygusunun gelişmesine yol açmıştır (Gündüz, 2016:764).

Avrupa'yı 1880'lerden itibaren sömürgeciliğe iten faktör tamamen ekonomiktir. Avrupa'da endüstrinin gelişmesi durumu beraberinde üretilen ürünlerin satılması problemini gündeme getirmiştir. Nitekim 1870'lerden sonra Avrupa endüstrisinin gelişmesiyle, üretim artmıştır; üretim arttıkça da endüstri ülkelerinin kendi nüfusları bu üretimi tüketemez olmuşlardır. Bu durumda bir üretim fazlası ortaya çıkmıştır. Bu üretim fazlasını dağıtacak alanlar, yeni pazar yerleri arayışına girilmiştir. Bu bağlamda Jules Ferry'nin “*Sömürgecilik politikası, sanayi politikasının doğurduğu bir çocuktur*” sözü durumu açıklama hususunda manidardır. Mamafih endüstrinin gelişmesi, ham madde sorununu da husule getirmiştir. Avrupa'nın sınırlı ham madde kaynakları, ham madde sağlayacak yeni topraklar elde etme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Endüstrinin bu gelişimine paralel olarak milletlerarası ticaret de aynı yönde genişlemiştir. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başında, sömürgeciliğin en etkin vasıtalarından biri de demiryoludur. Demiryolu şirketleri, yaptıkları demiryolunun her iki tarafındaki toprakların yeraltı ve yerüstü doğal kaynaklarını da işletme hakkını elde ettikleri gibi, o ülkenin içlerine kadar girme imkânını da elde etmekteydiler (Armaoğlu, 1997:417).

Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında sömürgecilik üç farklı dönemden geçmiştir. Birinci dönem eski çağ dönemidir. Zira bu dönemde Babil, Asur, Mısır, Pers, Yunan ve Roma imparatorluklarının yabancı toprakları ele geçirmesi ve buralarda yaşayan halkların sömürülmesine dayanmaktadır. İkinci dönem Avrupalıların XV. ve XVI. yüzyıllardaki ticari sömürgeciliğidir. Bu dönemde İspanya, Portekiz ve Britanya gibi denizlerde güçlü olan devletlerin belli başlı ticaret merkezlerini ele geçirmelerinin yanında başka büyük toprak parçalarını da hâkimiyetleri altına alışı gözlemlenmektedir. En nihayetinde üçüncü aşama ise 1870'lerden başlamış ve II. Dünya Savaşı'nın sonunda bitmiştir. Bu dönemdeki sömürgecilik kavramı, emperyalizm şeklini almıştır. Emperyalizm, kelime anlamıyla “imparatorluk kurma eğilimi” manasına gelmektedir. Emperyalizm ile etnik ve kültürel bakımdan birbirinden çok farklı bir takım halklar, otoriter rejim altında aynı iktisadi ve sosyal bütünlük içerisinde bir araya getirilmek istenmiştir (Gündüz, 2016:765).

Sömürgeciliğe “Emperyalizm”de denilmiştir. Esasında “Emperyalizm” imparatorluk kelimesinden gelmektedir. Batı dillerindeki “empire”, “imperial” kelimesi veya deyimi tamamen “imparatorluk” kelimesinden türemiştir. Emperyalizmde aynı kaynaklıdır. Bütün bu kavramlar, “toprak genişliği”ni, “toprak büyüklüğü”nü ifade

etmektedir. Bir başka deyişle bir devletin, kendi ülkesinin dışındaki diğer topraklara sahip olmasıdır. Emperyalizm, toplulukların özellikle uluslararası hâkimiyet ilişkisi olarak düşünülmelidir. O nedenledir ki emperyalizm, hâkimiyet ve güç ilişkileri türünden bir oluşumdur (Galtung, 2004:26). Her ne kadar emperyalizm ile sömürgecilik kavramları birbirini yerine kullanılıyor olsa da aslında ikisi farklı manaları ihtiva etmektedir. Nitekim sömürgecilik kavramı, 15. yüzyıldan 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar geçen süre içerisinde, ele geçirilen yerler üzerinde tasarruf hakkının bulunması anlamındayken; emperyalizm kavramı 19. yüzyılın sonundan itibaren Avrupalıların yerleşmeden ziyade o topraklar üzerinde dillerini, dinlerini, örf ve adetlerini yayma girişimleri olarak görülmüştür.

Emperyalizm çözümlenmeleri 19. yüzyılın sonundan başlayarak dünya siyasetini ve ekonomisini anlamlandırmada bir analiz çerçevesi olarak ortaya çıkmıştır. Hasetten emperyalizm kavramı 19. yüzyılın sonunda değişen uluslararası siyasi ve iktisadi koşulları açıklamak üzere ortaya atılmıştır. Yukarıda da değinildiği üzere emperyalizm ile ilgili yoğun bir dönemselleştirme ve tanımlama, emperyalizmi sömürgecilikten ayıştırmıştır. Hakeza sömürge sözcüğü Avrupa dillerindeki karşılığıyla koloni, metropol ülkeye bağlamak üzere bir başka memlekette yerleşilen yer demektir. Sömürgecilik kavramı, yeni topraklar ele geçirme, sömürgeci yayılmacılık anlamına gelmektedir. Sömürgecilik, XV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla uzanan ticari kapitalizm döneminde, hasetten coğrafi keşiflerde ve denizaşırı toprakların fethinde somutlaşmıştır. Sömürgecilik, sömürgeleştirilen ülkenin zengin hammadde kaynaklarına el konulması, anakent ülkenin fazla nüfusunun bu yeni topraklara yerleştirilmesi üzerine yükselmiştir. Emperyalizm ise bu durumun aksine modern iktisadi ve siyasi koşulların pekiştirilmesi üzerinden modern bir hâkimiyet biçimidir. Emperyalizm kavramı, derinleştirilmiş ve sistemleştirilmiş bir sömürgeciliktir. İmparatorluklar eski olanı çağrıştırırsa da, emperyalizm yeni bir olgudur. Emperyalizm kavramı üzerine ilk müstakil eseri veren John Hobson'a göre, “*herkesin ağzında olan emperyalizm, Batı dünyasının güncel siyasasındaki en güçlü hareketi ifade etmek için kullanılmakta*” idi (Sunar, 2008:194-195).

Emperyalizm analizi özellikle Marxist eleştirinin ve politik pratiğin ayrılmaz bir parçasıdır. Nitekim kapitalist sistemin doğası ve aşamaları tartışmalarında, Marxist düşünürlerin ve siyasal önderlerin en önemli gündemlerini teşkil etmektedir. Emperyalizm kavramı, kapitalist sistemin doğasını doğru anlama sorunu çerçevesinde kapitalizm çerçevesinde kullanılmaktadır. Lenin'e göre, emperyalizm, “*tekellerin ve mali sermayenin*

egemenliğinin ortaya çıktığı, sermaye ihracının birinci planda önem kazandığı, dünyanın uluslararası tröstler arasında paylaşılmasının başlamış olduğu ve dünyadaki bütün toprakların en büyük kapitalist ülkeler arasında bölüşülmesinin tamamlanmış bulunduğu bir gelişme aşamasına ulaşmış kapitalizmdir”. Lenin bu tanımlama ile emperyalizmi, sermaye ihracı etkeni ile mali sermayeyi egemen unsur olarak görmekte ve emperyalizmi siyasal eğilimden ziyade iktisadi gelişmelerin kaynağı olarak ifade etmektedir. Emperyalistlerin kendi aralarındaki rekabeti ve mali sermayenin ticari sermayeye olan üstünlüğü Lenin’in öne sürdüğü argümanlardandır (Korkmaz, 2004:136).

En nihayetinde emperyalizme bizim yaklaşımımız, kapitalizm bağlamında ekonomik bir ilişki olarak algılayan Marksist-Leninist teorinin geleneksel anlamındaki gibi indirgemeci değildir. Bu görüşe göre ekonomik emperyalizm için kapitalist koşullar ortadan kalkınca emperyalizm ve hâkimiyet yok olacaktır. Biz bu görüşün aksine emperyalizmi Batı’nın, Doğu üzerinde bitmek bilmeyen arzuları olarak görmekteyiz. O nedenledir ki emperyalizmin her daim varlığını sürdüreceği kanısındayız. Emperyalizm, iki topluluk arasındaki daha genel bir yapısal ilişkidir ve daha özel görünümünde anlaşılabilmesi ve kendisiyle mücadele edilebilmesi için genel bir seviyede anlaşılmalıdır. Kısacası emperyalizm, toplulukları bölen ve parçaları birbirine çıkar uyumu ilişkisi şeklinde, diğer parçalarıysa çıkar uyumsuzluğu veya çıkar çatışması şeklinde bağlayan bir sistemdir.

Medeniyetlerin Çatışması: Değişen Dünya Düzeni

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Churchill’in ifadesiyle Avrupa’yı ikiye bölen “demir perdenin” teşekkülü ile iki kutuplu bir dünya dengesi kurulmuştur. Bu yeni dünya dengesi 1917 Ekim Bolşevik Devrimiyle kurulup İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında dünyayı etkileyen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin liderliğindeki Sosyalist Doğu Bloku ile bunun karşısında yer alan ve liberal demokrat kapitalist Batı Bloku (NATO Paketi) arasındaki mücadeleden meydana gelmekteydi (Yılmaz, 1995:13-14). Sovyet ekonomisi 1980 yılına gelindiğinde, kapitalist ekonomiyle baş edemez duruma gelmiştir. Ekonomide meydana gelen bu gerileme neticesinde SSCB dağılma noktasına gelmiştir. Öte yandan 1985’te Sovyetlerin başına gelen Gorbaçov’un uygulamış olduğu glasnost (açıklık) ve perestroyka (yeniden yapılanma) politikaları özgürlük ve demokratikleşme gibi kavramları ortaya çıkarmıştır. Bu meyanda SSCB’de sosyalist değerler sorgulanmaya başlamış ve ideolojik bir boşluk oluşmuştur. Bu gelişmeler neticesinde ABD ile kıyasıya

mücadele eden SSCB, uluslararası politikadan silinmeye başlamıştır. Sonuç itibariyle ABD, Batı’da tek süper güç olmuştur (Köse, 2004:41).

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte dünya yeni bir yapılanma içerisine girmiştir. Soğuk Savaşın sonu ile II. Dünya Savaşı sonrası başlayan Doğu-Batı cepheleşmesi yeni bir boyut almıştır. Nitekim bu savaşların sona ermesiyle ABD-SSCB çatışmasının yerini medeniyetlerin çatışması almıştır. Mamafih Sovyetler Birliği ve Yugoslavya’nın dağılmasıyla başta Rusya olmak üzere 19 bağımsız devlet kurulmuştur. Bu sayede milliyetçi hareketler hız kazanmıştır. “Ulusların kendi geleceklerini belirleme ilkesi” ile “ülkelerin toprak bütünlüğünün dokunulmazlığı” ilkesi kurulan yeni bağımsız cumhuriyetlerinde etnik sürtüşmeleri ve gerginlikleri arttırmıştır.

1980’lerin sonunda komünist dünya çökünce Soğuk Savaşın yarattığı uluslararası sistem sona ermiş ve yeni bir uluslararası durum husule gelmiştir. 1990 yılından itibaren dünyada ve devler arası ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. R. R. Paliner’in ileri sürdüğü gibi krallar arasındaki savaşlar bitmiş, milletler arasındaki savaşlar başlamıştır. Nitekim 1991’de Körfez Savaşı ile Batı’nın gerek siyasal gerekse de askeri açıdan üstün konumu ortaya konulmuş ve gerektiğinde Yeni Dünya Düzenini korumak için savaş yoluna başvurabileceği gösterilmiştir. Yeni Dünya Düzeninde enerji kaynaklarının kimin elinde olduğu ve kaynaklara yönelik rekabette kimin en güçlü olduğu hususu önemlidir. Özellikle süper güçler arasındaki ilişkilerin tanımlandığı kamplaşmaların yerini kültür ve medeniyetin tanımladığı kamplaşmalar alacaktır. Dünya, ideolojik uzlaşmazlık içindeki iki blok yerine ideolojik homojenliğe sahip bir piyasaya dönüşmüştür (Köse, 2004:51-52).

Soğuk Savaş sonrasında dünyada bayraklar, haçlar, hilaller kısaca kültüre dair tüm kavramlar göz önüne getirilmiştir. Her toplum kendi kültürüne özgü sembolleri öne çıkarmaya başlamıştır. Her birey, kendini var eden kimliklerini ön plana çıkarmaya başlamıştır. Yine Soğuk Savaş sonrasında medeniyeti teşkil eden kültürlerin ve kültürel kimliklerin birleşmeleri, dağılmaları ve çelişkileri söz konusu olmuştur. Bu süreç zarfında tarihte ilk kez küresel politika çok kutuplu ve çok medeniyetli olmuştur. Öte yandan medeniyetler arasındaki güç dengesi değişme göstermiştir. Nitekim Huntington’a göre, etkililik bakımından Batı ve İslam medeniyeti gerilemiş; Asya medeniyetleri askeri, ekonomik ve siyasal açıdan güçlenmiştir. Kısacası medeniyete dayalı yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Bu Yeni Dünya düzeni içerisinde Batı’nın kendini öteki medeniyetlerden üstün ve evrensel görmesi neticesinde “Medeniyetler Çatışması” husule

gelmiştir. Meydana gelen çatışmalar sonucunda “Medeniyetlerin Fay Hattı Savaşları” baş göstermiştir (Huntington, 2002:22-23).

Murat Silindir’e göre “Medeniyetler Çatışması” kavramı dünyayı “Doğu” ve “Batı” olarak iki ana düzlemde kategorize etmiştir. “Batı”, iyiyi, güzeli, doğruyu ve gelişmişliği sembolize ederken; “Doğu”, ilkeği, az gelişmişliği ve yanlış temsil etmektedir. Aynı zamanda “Doğu” ve “Batı” paradigması, dinsel bir coğrafi düzlemde şekillenmiştir. Batı, Hristiyanlığın temsilcisiyken; Doğu ise Müslümanlığı temsil etmiştir. Lewis’e göre, “*bu iki medeniyet arasındaki çatışma, farklılıklar nedeniyle değil benzerlikleri nedeniyle de ortaya çıkmaktadır*” (Silindir, 2016:60-61).

Soğuk Savaş sürecinde sorulan “Hangi taraftansınız” şeklindeki soruların yerini; Soğuk Savaş sürecinden sonra ortaya çıkan kimlik krizi neticesinde “Kimsiniz?” soruları almıştır. Bu meyanda her devlet ve kesim bu sorular çerçevesinde kültürel kimliğini ve dünya siyasetindeki konumunu belirleme yoluna gitmiştir. Böylelikle medeniyet, belirleyici ve tanımlayıcı çizgi olmuştur. Medeniyet kimliği neticesinde dünya büyük ölçüde yedi veya sekiz medeniyet arasındaki etkileşimle şekillenecektir. Bu medeniyetler Batı, Konfüçyüs, Japon, İslam, Hint, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve muhtemelen Afrika medeniyetleri olacaktır. Bu meyanda geleceğin en mühim mücadeleleri, bu medeniyetlerin birini diğerinden ayıran kültürel fay kırıkları boyunca meydana gelecektir. Sacco’ya göre medeniyetler çatışması, yeni bir Haçlı Seferi için silahlara çağrı, bir savaş çılgınlığı ve bir slogandır (Huntington, 2002:174).

Medeniyetlerin çatışması, fay hatları üzerinden gerçekleşmiştir. Birinci Fay Hattı, Batı Hristiyanlığının 1500’lerdeki sınırır. Bu hattın doğusunda ve güneyinde kalan kavimler, Müslüman ve Ortodoks iken; kuzeyinde ve batısında kalan kavimler Protestan ve Katolik mezhebine mensupturlar. Şu noktada ilk fay hattının, dinsel farklılıklardan ötürü ortaya çıktığını söylemek mümkündür. İkinci Fay Hattı, İslam’ın kuzey sınırında Ortodoks ve Müslüman kavimler arasındaki Kafkasya-Sibirya mücadelesidir. Üçüncü Fay Hattı, Asya’daki Müslüman-Hindu çatışması ve Çin’in Tibet halkına yaptığı baskılardan teşekkül eder. Dördüncü Fay Hattı, Japonya ve Amerika arasındadır. Beşinci Fay Hattı ise Afrika’nın ucundan başlayıp, Orta Asya’ya kadar uzanan, Güneyinde İslam ülkelerinin ve Kuzeyinde Hristiyan ülkelerinin bulunduğu hattır (Üregen, 2013:49-50).

Medeniyetler arasındaki çatışma, Soğuk Savaş’ın siyasi ve ideolojik kavramlarıyla yer değiştirmektedir. Nitekim ideolojik bölünmenin ortadan kalkmasıyla Avrupa’nın Batı Hristiyanlığı ve Ortodoks Hristiyanlığı arasında ve İslam’la kendisi arasındaki kültürel

bölünmesi husule gelmiştir. Batı ve İslam medeniyetleri arasındaki mücadele 1300 senedir devam edegelmiştir. İslam'ın ortaya çıkışından sonra Batı ve İslam dalgası ancak 732'de Tours'da son bulmuştur. Bu meyanda Haçlı Seferleri on birinci asırdan on üçüncü asra kadar İslam coğrafyasına Hristiyanlık dinini ve Hristiyan kültürünü nakşetmeye teşebbüs etmiştir. Böylelikle Arap milliyetçiliği ve ardından da İslamcı Fundamentalizm ortaya çıkmıştır. Batı, yeraltı ve yerüstü kaynaklarının bolluğundan ötürü İran (Basra) Körfezi ülkelerine karşı tam bir hâkimiyet kurma içgüdüsüyle hareket etmeye başlamıştır. Ayrıca Batı tarafından meydana getirilen İsrail ile Araplar arasında çeşitli savaşlar olacaktır. Mamafih Fransa, 1950'li yıllarda Cezayir'de çetin bir savaş yürütmüş; İngiliz ve Fransız kuvvetleri 1956'da Mısır'a saldırmış ve Amerikan güçleri 1958'de Lübnan'a girmiştir (Yılmaz, 1995:30). Edward W. Said'e göre, “Medeniyetler Çatışması” savı, “Dünyalar Savaşı” gibi dikkat çekmesi için ortaya atılan sıra dışı bir yutturmacadır; çağımızın şaşkıncu biçimde birbirine bağımlılık özelliğini gerçekten anlatmaktan çok savunmacı kendini beğenmeyi pekiştirmektedir (Said, 2007:114).

Batı'nın Medeniyetler Arası Üstünlüğü: Batı ve Ötekiler

Fukuyama, 1989 yılında Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte “Tarihin Sonu” tezini ortaya atmıştır. Fukuyama'ya göre bu dönemden sonra Batı dışı sistem ve medeniyetler son bulmuştur. Artık bütün değer yargıları ve medeniyet yapıları Batı medeniyetinin karşısında yenilgiye uğramıştır. Nitekim Fukuyama, dünya liberal demokrasinin üstünlüğünü dile getirmiş ve kabul etmiştir (Şener, 1998:426). Aslında “Tarihin Sonu” tezi Batılı düşünce ve sisteminin biricikliği ve evrenselliği görüşünün bir tezahürüdür.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, düşman “öteki” kodlamasının ideolojiden kimliğe, daha somut olarak kültürel düzeyden medeniyetler alanına kaymasına sebebiyet verecektir. Her medeniyet kendi kimliğini “Öteki” üzerinden inşa etmeye başlamıştır. Böylece medeniyet, diyalektik olarak “düşman” ya da en azından farklı olarak niteleyeceği “Öteki” ile hayat bulur. Kimlik boyutunu “Biz” ve “Onlar” şeklinde örgütleyen medeniyet, bu farklılığı her fırsatta söylem alanına ve gerektiğinde savaş meydanlarına da taşımaktadır (Çemrek, 2013:192). Bu bağlamda Batı medeniyeti uzlaşmacı, gelişmeci, kalkınmacı, demokratik ve modern gösterilirken; İslam medeniyeti çatışmacı, geri, anti modern ve otoriter olarak tanımlanmıştır (Keyman, 2002:15-16). Batı, kendisinin Arap ve Çin toplumlarından ayıran özelliklerini tüm dünya ile paylaşmıştır. Bu sayede kendi medeniyetini, diğer medeniyetlerden ayırt etmeye ve üstün görmeye başlayacaktır.

Toynbee, “alışkanlık, hayal gücünün afyonudur” der. Batı dörtyüzeelli yıl önce yaptığı coğrafi keşifler ile medeni olduğu iddiasını tüm devletler üzerine dayatmaya çalışmıştır. Nitekim Batılıların yaşayan diğer medeniyetler üzerinde bir nüfuz elde etmesi ve dünyayı tek bir toplum haline getirme girişimini de bu meyanda değerlendirebiliriz. Batılıların okyanusu önceleri yelkenli, daha sonraları ise buharlı gemilerle kullanımı, bütün dünyayı birleştirmelerini kolaylaştırmıştır. Batı dünyadaki tek medeni toplumun kendileri olduğuna inanmış, geriye kalan toplulukları barbar ve parya olarak görmüştür (Toynbee, 1988:63, 70).

Batı'nın evrensel bir tutum sergilemesi, özellikle Çin ve İslam medeniyetiyle çok ciddi çatışmalara neden olacaktır. Öte taraftan dört yüz yıldan fazla bir süre zarfında Batı'nın ulus devletleri (İngiltere, Fransa, İspanya, Avusturya, Prusya, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve diğerleri) Batı medeniyeti içinde çok kutuplu uluslararası sistem oluşturmuş, birbirleriyle ilişkiye girmiş, yarışmış ve savaşmışlardır. Pearson, yüzyıllardır uluslararası ilişkilerin Avrupa devletleri arasında ortaya çıktığını ancak, artık en önemli sorunların aynı medeniyet içindeki uluslararası sistemden değil, medeniyetler arasında olduğunu ifade etmiştir. Medeni olmak iyi; medeni olmamak ise kötü bir şey olarak görülmüştür. Böylelikle “medeniyet” kavramı toplumları değerlendirmede bir standart haline gelmiştir (Huntington, 2002:23-24, 45, 47).

Medeniyet, Batı medeniyeti anlamına gelmektedir. V. S. Naipaul, bütün insanlara uyan evrensel medeniyetin Batı medeniyeti olduğunu ileri sürmüştür. Nitekim 19. yüzyılda Avrupa sömürgeciliği ve 21. yüzyılda Amerikan üstünlüğü biçimindeki Batı iktidarı, (medeni olan) Batı medeniyetini dünyanın birçok yerine taşıma girişiminde bulunmuştur. Batı'nın kendisi hakkında ileri sürdüğü geçmiş; gerçeğe dayanmaktan ziyade arzu ettiği geleceğe dayanmaktadır (Hoffer, 2010:85). Robinson'a göre, zengin olmayanın şerefi olmaz. Zenginlik Batı dünyasına has bir özellik olmasından mütevellid diğer insanlar köle edinilmesi, Batılılara hizmet etmesi ve onların mutluluğu için çalışması gereken yaratıklardır. Ancak unutulmuş bir nokta var ki medeniyet makro insan, insan mikro medeniyettir (Çetin, 2007:46, 55).

Kishore Mahbubani'nin tabiriyle, Batı ile geriye kalanlar arasındaki mücadele ve Batılı olmayan medeniyetlerin, Batılı güç ve değerlere verdiği karşılıklar olacaktır. Bu karşılıklar üç şekilde meydana gelmiştir. Birincisi, Batı'nın toplumlarına sirayet edişini engellemek için yalıtım tavrı izlemeye ve Batı hâkimiyetindeki küresel topluluğa katılmama yolunu seçmeye teşebbüs ederler. İkincisi, milletlerarası ilişkiler teorisinde

kervana katılma görüşüdür. Üçüncüsü ise Batı’ya katılmak, onun değer ve müesseselerini muhafaza ederken, Batılı olmayan diğer toplumlarla Batı’ya karşı işbirliği yaparak, iktisadi ve askeri güç toplamak kaydıyla Batı’yı dengelemektir (Huntington, 2007:99-100). Batı medeniyeti, demokrasi, bireyin özgürlüğü ve insan hakları gibi kavramları insanın doğal, evrensel değerleri olarak sunmaktadır. Oysaki “Öteki” medeniyetler Batı çıkarlarını korumak için tezgâhlanmış kurumlardan ibarettir (İnalçık, 2011:356).

İki kutuplu dünya sisteminin sona ermesi, Batı için büyük bir meşruiyet eksikliği doğurmuştur. Esasen “Batı’yı meşru kılacak bir “Öteki” antitezi ortadan kalkmıştır. İşte tam da bu noktada Batı tarafından “İslam tehlikesi” keşfedilmiştir. Böylelikle “Komünizm tehlikesinin” yerini “İslam tehlikesi” almıştır. Sovyetler Birliği yerini İran’a bırakmış, hasetten 11 Eylül Olayları ilgiyi İslam’a ve İslam-Batı ilişkisine çekmiştir (Çarhoğlu, 2007:208). Batı medeniyeti, bir Hristiyan medeniyetidir. Haliyle Batı kimliği söylemlerinde ortak olan özellik İslam’ın “Ötekiliği”dir. Medeniyet, değişme demektir ve Batı’ya göre İslam, bir medeniyet kurmayı hiçbir zaman asli ve temel bir görev olarak görmemiştir (Yavuz, 2009:177, 215).

Batı, Doğu ile diyalog kurmak zorundadır. Barthold’a göre, dünya tarihi bir bütündür. Batı tarihini anlamak için Doğu tarihini araştırmak gerekmektedir. Edward Said, Batı’nın Doğu’yu bir tehdit olarak algılamasının sebebini, askeri gücü zinde tutmak ve ülke çıkarları uğruna başka halkalara savaşlar açabilmeyi meşru kılmak olarak ifade etmektedir (Gündüz, 2007:179). Batı özellikle ABD, “Öteki” üzerindeki hâkimiyet alanını genişletmek için verdiği mücadeleyi medeniyet aktarımı, günümüzdeki tabiriyle “Demokratikleşme” adı altında yürütmüş ve bu gerekçelerle dünyanın her bölgesinde topraklar işgal etmiş, sömürgeler kurmuş ve manda yönetimleri oluşturmuştur (Soy, 2007:118).

Sonuç

Tarihte sömürge kurmak, büyük toprak sahibi olmak, büyük devlet olmanın temel şartı olarak görülmektedir. Endüstrinin gelişmesi, nüfus artışı, hammadde kaynaklarına ve mamûl eşyanın sürülmesi için pazarlara duyulan ihtiyaçlar beraberinde sömürgeciliği getirmiştir. Sömürgeler kurmak suretiyle Avrupa uygarlığını yaymak esas alınmıştır. Her ne kadar emperyalizm ile sömürgecilik kavramları birbirini yerine kullanılıyor olsa da aslında ikisi farklı manaları ihtiva etmektedir. Nitekim sömürgecilik kavramı, 15. yüzyıldan 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar geçen süre içerisinde, ele geçirilen yerler üzerinde tasarruf hakkının bulunması anlamındayken; emperyalizm kavramı 19. yüzyılın

sonundan itibaren Avrupalıların yerleşmeden ziyade o topraklar üzerinde dillerini, dinlerini, örf ve adetlerini yayma girişimleri olarak görülmüştür. Emperyalizm ile Batı, Doğu üzerinde tam bir hâkimiyet kurmak istemiştir.

3 Aralık 1989 tarihinde Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle dünyada bayraklar, haçlar, hilaller kısaca kültüre dair tüm kavramlar göz önüne getirilmiştir. Her toplum kendi kültürüne özgü sembolleri öne çıkarmaya başlamıştır. Her birey, kendini var eden kimliklerini ön plana çıkarmaya başlamıştır. Yine Soğuk Savaş sonrasında medeniyeti teşkil eden kültürlerin ve kültürel kimliklerin birleşmeleri, dağılmaları ve çelişkileri söz konusu olmuştur. Bu süreç zarfında tarihte ilk kez küresel politika çok kutuplu ve çok medeniyetli olmuştur. Öte yandan medeniyetler arasındaki güç dengesi değişme göstermiştir. Nitekim Huntington'a göre, etkililik bakımından Batı ve İslam medeniyeti gerilemiş; Asya medeniyetleri askeri, ekonomik ve siyasal açıdan güçlenmiştir. Kısacası medeniyete dayalı yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Bu Yeni Dünya düzeni içerisinde Batı'nın kendini öteki medeniyetlerden üstün ve evrensel görmesi neticesinde “Medeniyetler Çatışması” husule gelmiştir

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, düşman “öteki” kodlamasının ideolojiden kimliğe, daha somut olarak kültürel düzeyden medeniyetler alanına kaymasına sebebiyet verecektir. Her medeniyet kendi kimliğini “Öteki” üzerinden inşa etmeye başlamıştır. Böylece medeniyet, diyalektik olarak “düşman” ya da en azından farklı olarak niteleyeceği “Öteki” ile hayat bulur. Kimlik boyutunu “Biz” ve “Onlar” şeklinde örgütleyen medeniyet, bu farklılığı her fırsatta söylem alanına ve gerektiğinde savaş meydanlarına da taşımaktadır. Bu bağlamda Batı medeniyeti uzlaşmacı, gelişmeci, kalkınmacı, demokratik ve modern gösterilirken; İslam medeniyeti çatışmacı, geri, anti modern ve otoriter olarak tanımlanmıştır

Kaynakça

AFRAH, İbrahim Ali, “*Somali’de Osmanlı Yönetimi’nin Sonu ve Sömürgeciliğin Başlangıcı (1800-1920)*”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, 2016).

ARMAOĞLU, Fahir, **19. yüzyıl Siyasi Tarih (1789-1914)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.

ÇARHOĞLU, Bihter, “Medeniyetler Çatışması ve Batı Medyasında İslam Söylemi: Almanya Örneği”, **Doğubatu Düşünce Dergisi**, Temmuz 2007.

- ÇEMREK, Murat, “Ötekileştiricilik ile Çoğulculuk Arasında Medeniyeti Kavramak”, **Medeniyet Tartışmaları**, Süleyman Güder ve Yunus Çolak (drl.), İstanbul: İhlas Gazetecilik Yayınevi, 2013.
- ÇETİN, Halis, “Çatışma ve Diyalog Tartışmaları Arasında İki İnsan, İki Medeniyet (Hay Bin Yakzan/Doğu-Robinson Crusoe/Batı)”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı 41, (Temmuz 2007).
- GALTUNG, Johan, “Emperyalizmin Yapısal Teorisi”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, (Yazı 2004).
- GÜNDÜZ, Ahmet, “Sömürgecilik Kavramı ve Sömürgeci Devletlerin Uyguladıkları Taktikler Ortadoğu Örneği”, **Tarih Okulu Dergisi**, Sayı 27, (Mart 2016).
- GÜNDÜZ, Atalay, “Medeniyetler Çatışması ve Türk Batılılaşmasının İmkânsızlığı”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı 41, (Temmuz 2007).
- HOFFER, Eric, **Kesin İnançlılar**, Erkil Günur (çev.), İstanbul: Plato Film Yayınları, 2010.
- HUNTINGTON, Samuel P., “Medeniyetler Çatışması mı?”, **Doğubatı Düşünce Dergisi**, Sayı 41, (Temmuz 2007).
- HUNTINGTON, Samuel P., **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, Mehmet Turhan ve Y. Z. Cem Soydemir (çev.), İstanbul: Okyanus Yayınları, 2002.
- İNALCIK, Halil, **Rönesans Avrupası Türkiye’nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- KEYMAN, E. Fuat, “Globalleşme, Oryantalizm ve Öteki Sorunu: 11 Eylül Sonrası Dünya ve Adalet” **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı 20, (Ekim 2002).
- KÖSE, Aynur, “Medeniyetler Çatışması Kuramı Işığında 11 Eylül Olayı ve Türk Yazılı Basınındaki Yansımaları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı, 2004).
- SAİD, Edward W., “Cehaletin Çatışması”, Gaye Gökalp-Nurgün Oktik (Çev.), **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı 41, (Temmuz 2007).
- SANDER, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara: İmge Kitabevi, 1994.
- SİLİNİR, Murat, “Stratejik Bir İnşa Planı Olarak Medeniyetler Çatışması”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, (2016).
- SOY, Bayram, “Birinci Dünya Savaşından İkinci Irak Savaşı’na Orta Doğu: Medeniyetler Çatışması mı, Çıkar Mücadelesi mi?”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı 41, (Temmuz 2007).

- SUNAR, Lütfi, “Türkçe’de Emperyalizm Literatürü”, **Sosyoloji Dergisi**, Sayı 16, (2008).
- ŞENER, Sami, “Medeniyetler Arası Çatışma Teorileri ve Tarihin Sonu Üzerine”,
Medeniyetler Çatışması, Murat Yılmaz (drl.), Ankara: Vadi Yayınları, 1995
- TOYNBEE Arnold, **Medeniyet Yargılanıyor**, Ufuk Uyan (çev.), İstanbul: İşaret Yayınları, 1988.
- UYGUR, Erdoğan ve UYGUR, Fatma, “Fransız Sömürgeciliği Tarihi Üzerine Bir Araştırma”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 3, (Aralık 2013).
- ÜREGEN, Abdülkerim, “Medeniyet Kavramı Etrafında Yeni Tartışmalar: Medeniyetler Çatışması Mı?”, **Sosyoloji Konferansları**, İstanbul: İhlas Gazetecilik Yayınları, 2013.
- YAVUZ, Hilmi, **Alafrangalığın Tarihi Geleneğin Tasfiyesi ya da Yeniden Üretilmesi**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- YILMAZ, Murat, **Medeniyetler Çatışması**, Ankara: Vadi Yayınları, 1995.